

«БУВ УЩЕНТ РОЗБИТИЙ ВАРВАРАМИ»: КАМПАНІЯ ВІЙСЬКОВОГО МАГІСТРА ПЕТРА 595 р.

Володимир Лагодич

«WAS UTTERLY DEFEATED BY THE BARBARIANS»: CAMPAIGN OF MAGISTER MILITUM PETER IN 595

Volodymyr Lahodych

A characteristic feature of the personnel policy of the Roman Emperor Maurice (582–602) in relation to the military nobility of the Empire was the regular replacement of commanders in the positions of heads of military districts. Such actions of the ruler were not least dictated by his own voluntarism and demandingness towards his generals.

*In addition, the catalyst for the turnover of military leaders in the positions of *magistri militum* of Thraciae, Illyricum and the East was the permanent clashes with the enemies of Eastern Rome. In particular, on the western bank of the Danube, the post-establishment association of Asian nomads, the Avar Khaganate, was the most powerful among the barbarians. Diplomacy between the Empire and the Khaganate was characterized by instability from the late 60s of the 6th cent. and consisted of a series of wars that alternated with short-lived truces.*

In order to end the confrontation with the barbarians north of the Danube Limes, Mauritius appointed his brother, Peter, as military magistrate of Thrace in 593. The reason for this decision was the lack of trusted military leaders and dissatisfaction with the actions of Peter's predecessor, Priscus. Despite his lack of practical experience as a commander, Peter received military corps under his command that systematically participated in hostilities.

*Despite his long tenure, Peter failed to demonstrate the skills of a skilled strategist and tactician. Nevertheless, the activity of his brother Maurice as a *magister militum* of the northern frontier of Empire serves as a cluster of processes of decline both among the ordinary soldiers of the Roman army and the degradation of the officer corps of Eastern Roman Empire.*

Keywords: Maurice, Eastern Roman Empire, Avars, slavines, Thraciae, magister militum.

У контексті проблем, пов'язаних із вивченням історії Римської імперії, хронотоп, який тривав по смерті Юстиніана I (527–565) та охопив епохи правління у Константинополі автократорів Юстина II (565–578), Тиберія II Константина (578–582) та Маврикія, пов'язують із трансформацією політичних інститутів Імперії епохи Домінату (III – поч. VII ст). Провідне місце у структурі цих видозмін займає еволюція військової справи Східного Риму.

Дослідження аспектів походження, кар'єрного росту та взаємовідносин у структурі військового нобілітету Східної Римської імперії бере витоки з початку XX ст. (Diehl 1901, р. 145–172; Stein 1919, s. 10–15; 20–22). Увага до окресленої теми зберігається й донині. Так, у нещодавній монографії Д. Парнелла розглядається роль етнічних ідентичностей у структурі офіцерського корпусу Імперії у першій половині VI ст. (Parnell 2016, р. 33–76) У праці Е. Калделліса та М. Крузе піддаються ревізії просопографічні довідки офіцерів у ранзі *magister militum* доби IV–V ст. (Kaldellis, Kruse 2023, р. 127–151).

Водночас, питання кар'єрного росту та діяльності офіцерів вищого рангу доби правління імператора Маврикія залишаються нерозкритими. На нашу думку, така картина є недопустимою, оскільки у проміжку 80-х років VI ст. – початку VII ст. військові інститути Імперії планомірно деградували. Основними причинами цього були: 1) перманентні бойові дії, які негативно впливали на число рекрутів (Parnell 2016, р. 27); 2) економічна політика Маврикія, у ході якої військам презентальних армій системно затримували платню; 3) відсутність джерел поповнення офі-

Іл. 1.
Адміністративна
структура діоцезу
Фракія у VI ст.
Літерами
позначені провінції:
А – Еуропа;
В – Родопи;
С – Фракія;
D – Геммимонт;
Е – Мезія II; F –
Скіфія.
Джерело
зображення:
semanticscholar.org.

царського складу, а також брак системної підготовки наявних офіцерів (Parnell 2016, р. 75; 97).

Це підвело автократора до регулярного заміщення військових магістрів фронтів Східного Риму. Місце серед останніх займали терени Фракійського діоцезу, з огляду на економічний розвиток, урбанізацію та число населення провінцій Мезія II, Скіфія Геммимонт та Еуропа (іл. 1). Із 568 р., постійним супротивником Імперії у регіоні були авари. У проміжку 578–582 рр., номади інкорпоровали до своєї протодержави племінні об'єднання склавинів, які форсували Дунай за вказівкою кочового нобілітету. Фактор слов'ян відіграв чільну роль у дипломатії кочовиків та Константинополя. Так, у ході договорів 570 р., 578 р. та 589 р. поміж сторонами, кочовикам надавалась можливість переходити лімес задля боротьби із склавинами.

У 583 р. каган Баян I (562–602) вкотре розпочав бойові дії. Військова кампанія тривала до 593 р. включно, та завершилась перемир'ям, укладеним каганом та військовим магістром Фракії Пріском (Theophylact 1986, р. 211–213). Перемир'я із кочовиками не було узгоджене з імператором, що потягло за собою заміну командира на посаді військового магістра Фракії на користь брата Маврикія.

Джерельний корпус, у якому розкривається діяльність Петра у якості військового магістра, представлений трактатами «Історія» Феофілакта Сімокатти (Theophylact 1986, р. 340) та «Церковна історія» Іоанна Ефеського (John of Ephesus 1860, р. 463). Повідомлення сучасників доповнює «Хронографія» Феофана Сповідника (Theophanes 1997, р. 774).

Про ранні роки воєначальника джерела практично не повідомляють. Це пов'язано із відсутністю потреби дублювати інформацію, оскільки Петро був близьким родичем автократора. Відповідно до цього, Петро був вихідцем із родини локального аристократа Павла та народився не раніше 539 р. (Theophylact 1986, р. 67; Theophanes 1997, р. 374). У 576 р. Петро взяв участь у посольстві до Сасанідів (Theophylact 1986, р. 131; John of Ephesus 1860, р. 403).

Інформація про військову кар'єру імператорського брата відсутня до 593 р. У цей рік відбувається заміщення Пріска Петром на посаді військового магістра Фракії (Theophylact 1986,

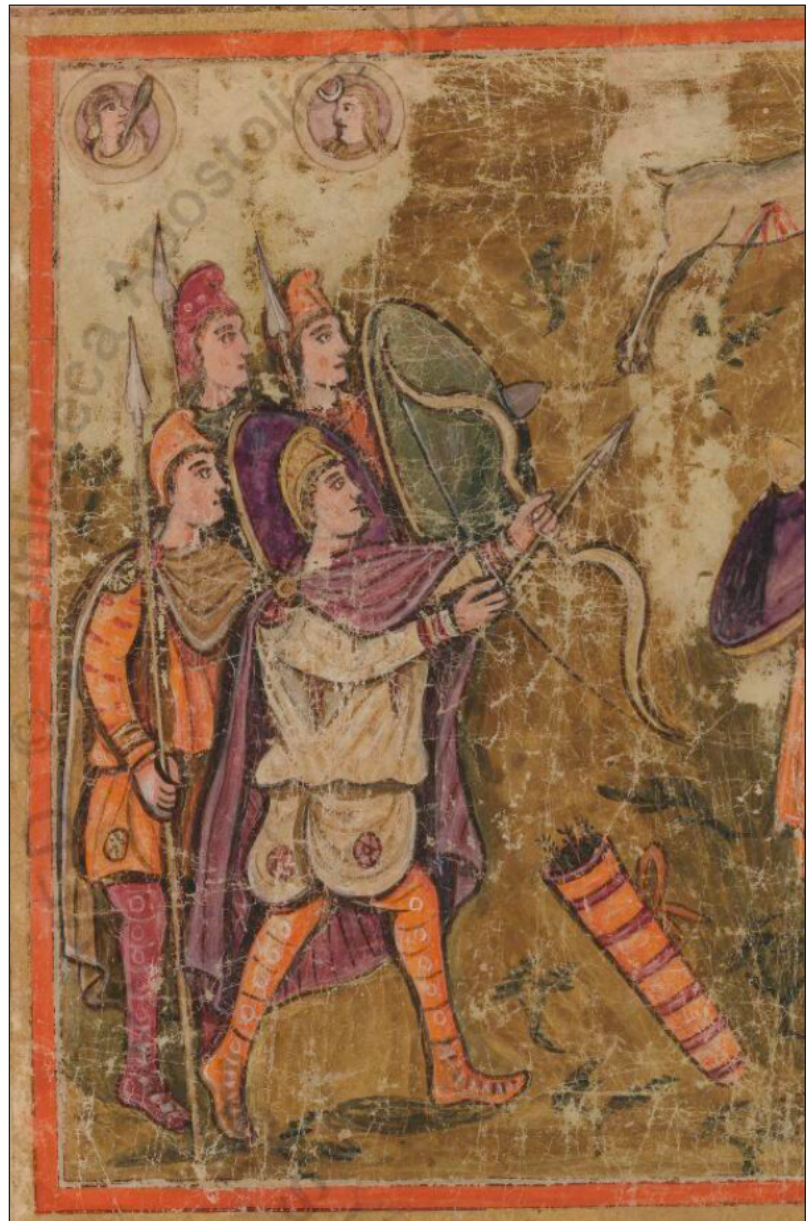
р. 211; Theophanes 1997, р. 396–397). Однак, через неспроможність Петра відвідати війська, Пріск фактично залишався на посаді магістра до початку 595 р.

Зауважимо, що джерела не інформують про число сил у підпорядкуванні військового магістра Фракійського діоцезу наприкінці VI ст. Очевидно, що в умовах перманентного характеру бойових дій на Балканах, Імперія не могла відновити військову магістратуру Іллірику, та первинне число презентальних армій (від лат. *in praesenti* – букв. «у присутності»; корпуси, що представляли собою оперативний резерв Імперії, не будучи закріпленими за конкретною магістратурою (Kaldellis, Kruse 2023, р. 3–4)).

Імовірно, що з кінця 80-х років VI ст. військовий магістр Фракії став фактичним очільником усіх римських військ на Балканах. Сили, підпорядковані йому, були представлені тактичними підрозділами зі складу як презентальних армій, первинно дислокованих у провінції Еуропа та «фронтвої» армії Фракійського діоцезу. Про орієнтовне число римських військ у регіоні повідомляє Феофілакт, вказуючи про очолення магістром Коментіолом угруповання кількістю бл. 10 тис. осіб у 586 р. (Theophylact 1986, р. 92). На підставі вказаного, можемо припустити, що угруповання, очолене у 595 р. Петром, становило 6–10 тис. осіб.

До цього часу, підпорядковані сили були відведені у Мезію II, де проводилась підготовка до поновлення бойових дій супроти кочовиків та склавинів. Очевидно, по прибутті військових корпусів на Віфінський півострів, відбулась заміна полководців (Theophanes 1997, р. 397). На одну із причин кадрового рішення Маврикія вказують перші дії Петра у якості військового магістра. Діставшись до табору підконтрольних сил у Одесі (суч. Варна, Болгарія), Петро озвучив низку імператорських указів, які стосувались зокрема скорочень виплат ветеранам бойових дій (Theophylact 1986, р. 214–215; Theophanes 1997, р. 397–398). У підсумку, ця новина призвела до бунту skutаріїв. Припинити невдоволення солдат Петру допоміг посольський досвід – магістру вдалось угамувати бійців шляхом демонстративного ігнорування указів автократора щодо зарплатні та задобрити skutаріїв обіцянкою демобілізації (Theophylact 1986, р. 214–215).

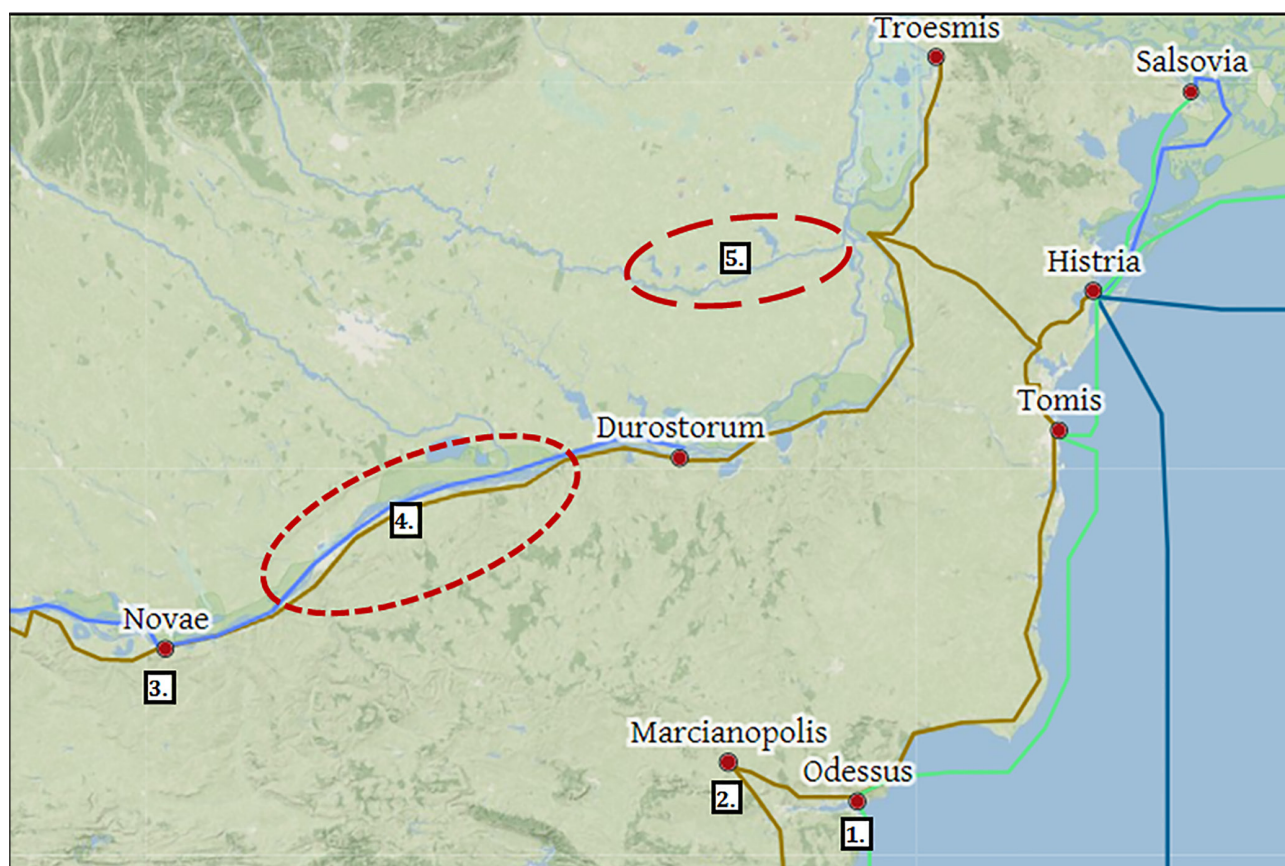
Наступним завданням Петра був набір рекрутів у відведені корпуси та заміна гарнізонних підрозділів у діоцезі. Це підвело магістра до переходу в Маркіанополь (суч. Девня, Болгарія), де відбулось зіткнення авангарду римлян (іл. 2) із «шістьома сотнями

Іл. 2. Сцена із «Ватиканського Вергілія» V ст., яка зображує сина Енея Аксанія в оточенні у образі легкоозброєних римських воїнів. Джерело зображення: ireppn.edu.

склавінів, які везли за собою велику здобич...», отриману у ході набігів на провінцію. Сутичка завершилась перемогою римлян. Прибувши до місця бою, магістр вкотре проявив зацікавленість до підлеглих, нагородивши солдат (Theophylact 1986, р. 215–216). Про сприяння командира рядовим бійцям вказує участь Петра у полюванні на дичину у цьому ж регіоні (Theophylact 1986, р. 216; Theophanes 1997, р. 399). Зауважимо, що необхідність проведення ловів дичини за участі солдат знайшла відображення у «Стратегіконі» (Strategicon 1984, р. 165–169).

Заміна гарнізонів у аванпостах Мезії II відбувалась за особистої участі магістра. Причиною цьому слугувала можливість повторних атак склавінів, про що Петра проінформував Маврикій. Користуючись перемир'ям із Баяном, Петро здійснював ротацию гарнізонів на аванпостах Пістр, Залдапи, Іатра, Нови, Феодорополь та Куріск протягом липня-серпня 595 р. (іл. 3). З огляду на перспективу порушення аварами договору, припускаємо, що гарнізони, розміщені у населених пунктах, знімались з постійного місця служби та доповнювали корпус під особистим командуванням Петра.

Іл. 3. Послідовність переміщення корпусу військового магістра Петра у ході літньо-осінньої кампанії 595 р.

Умовні позначки: 1) Одесс; 2) Маркіанополь; 3) Нови; 4) ареал приблизного розташування укріплених поселень Пістр, Залдапи, Іатра, Нови, Феодорополь, Куріск та Асім; 5) приблизне місце розгону римлян склавінами під очоленням Пірагаста поблизу р. Ілівакії. Джерело зображення: *orbis.stanford.edu*.

У якості аргументу цього слугує епізод, який відбувся у місті Асім на півночі Мезії II на початку осені того ж року. Цей населений пункт відігравав ключову роль у структурі Дунайського лімесу, у зв'язку з чим Юстин II близько 574 р. звільнив місто від передачі рекрутів до польових армій (The Novels of Justinian 2018, р. 1015). Відповідно, місцеві підрозділи проходили службу за місцем набору. Петро, з огляду на екстраординарні обставини, здійснив наполегливі спроби набрати лімітанів до числа скутаріїв презентального корпусу. Цьому сприяло враження, яке справив гарнізон міста, котрий «піднявши знамена... [та] дзвонячи зброєю, із почестями прийняв стратига» (Theophylact 1986, р. 217).

За Феофілактом, процедура рекрутингу Петром тривала два дні, у ході якої «воїни [гарнізону]... втекли до храму [Асіма]... як до останнього притулку... та дружньо закрили [його]

двері» (Theophylact 1986, p. 218). Поведінка лімітанів логічно розлютила Петра, з огляду на що за гарнізоном міста був висланий командир середнього рангу (історик використовує дефініцію «*Taxiarchos*»; припускаємо, відповідник посаді *magister peditum*) Гентзон (Theophylact 1986, p. 218; Theophanes 1997, p. 399). Останній відмовився від перспективи штурму місцевої церкви, що зрештою призвело до усунення його від посади. У якості демонстративного покарання, Петро наказав привести до нього місцевого єпископа. Це послужило приводом до закриття містянами воріт перед своїми ж солдатами. Зрештою, військовий магістр, «у супроводі образ зі сторони містян» (Theophylact 1986, p. 218), продовжив шлях північною частиною Мезії II на схід.

Дійшовши до р. Ілівакія (Яломіца, суч. Румунія), передовий загін римлян зіткнувся із оногурами (кочовиками, що входили до етнічного конгломерату аварів), які завдали skutаріям поразки та відступили. У поразці було звинувачено першого таксіарха, «якого, неначе раба, було наказано покарати батогами» (Theophylact 1986, p. 219).

У виправі Петра був усвідомлений Баян I, який відрядив послів до табору римського командира з метою пояснень. Тим не менш, магістру вдалось «обдурити... [аварів] переконливими словами» та підтримати *status quo* (Theophylact 1986, p. 218; Theophanes 1997, p. 399–400). З огляду на можливе загострення взаємовідносин, Петро спрямував війська на північний берег однієї з приток Дунаю, відійшовши від Ілівакії «на відстань у 4 парстанга (= 120 стадій, бл. 2,2 км)» (Theophylact 1986, p. 220). З цією метою, вбхід було вислано загін курсорів, яких взяли у полон та допитали склавини, очолені вождем Пірагастом (Theophylact 1986, p. 220–221).

Взяття у полон склавинами розвідки римлян не вплинуло на рішення магістра. Втративши авангард корпусу у ході переправи, Петро обмежився вказівкою «переправитись, не розділяючись на невеликі загони, а спільно» (Theophylact 1986, p. 219–220), що наводить на думку про використання склавинами, насамперед, металюної зброї. Тактика римлян виправдала себе – від вогню пельтастів Пірагаста було вбито, а склавини відступили (Theophanes 1997, p. 400). Незважаючи на локальну перемогу, на зайнятих теренах не було питної води, що вплинуло на становище підпорядкованих Петру сил. За Феофілактом, римські війська протягом 2 днів «тамували спрагу вином», допоки не дістались до Ілівакії повторно. На цьому місці варвари вкотре підготували засідку. Незважаючи на досягнення skutаріями ворога та початок контактного бою, склавини «усією масою найшли на римлян та подолали їх» (Theophylact 1986, p. 220).

Деморалізовані skutарії відступили вглиб Фракійського діоцезу. Хроністи не повідомляють щодо маршруту презентального війська, однак корпус, складаючись із ветеранів бойових дій, очевидно зберіг організацію. На це вказує повідомлення щодо «призначення [над цими ж військами] стратига Пріска» (Theophylact 1986, p. 221). Досвід Петра у якості військового магістра Феофілакт підсумовує як «...був ущент розбитий варварами, усунений від командування та повернувся до Візантію [Константинополя]» (Theophylact 1986, p. 221).

Таким чином, військова кампанія у Фракійському діоцезі 595 р. супроти аварів та склавинів, попри локальний характер боїв, була провальною для римлян. Незважаючи на присутність серед підлеглих ветеранів кампанії 589–593 рр., *magister militum* Петро не зумів використати потенціал відведеної армії.

Однак, перелічене не в останню чергу виправдовує командира. Не маючи здібностей до управління військами, магістр проявив себе умілим оратором: зумів утримати підлегли війська від бунту на початку своєї діяльності та не допустив поновлення бойових дій з аварами. Уваги заслуговують його спроби підтримати бойовий дух skutаріїв влітку 595 р. Зрештою, у 600 р. Петро вдруге очолить корпуси у Фракійському діоцезі.

На фоні цього, питання викликає ціль Маврикія щодо заміни магістрів Фракії, як ареалу перманентної війни з аварами. Очевидно, що після замирення з Баяном у 593 р. імператор не вбачав необхідності у досвідченому та норавливому командирі, яким показав себе Пріск. Цілком можливо, автократор вбачав загрозу у попереднику Петра для своєї влади. Саме ця обставина призвела до паралельного переведення із Пріском у регіон ще одного стратига, Коментіола.

Список джерел та літератури

DIEHL C., 1901, Justinien et la civilisation byzantine au VIe siècle. Paris: Ernest Leroux.

KALDELLIS E., CRUSE M., 2023, The Field Armies of East Roman Empire, 361–630. Cambridge: University Press.

- Maurice's Strategicon. Handbook of Byzantine military strategy, 1984, Translated by Dennis G., Philadelphia: University of Pennsylvania.
- PARNELL D., 2016, Justinian's Men. Careers and Relationships of Byzantine Army Officers, 518–610. London: Palgrave Macmillan.
- STEIN E., 1919, Studien zur Geschichte des byzantinischen Reiches vornehmlich unter den Kaisern Justinus II u. Tiberius Constantinus. Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung.
- The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History, A. D. 284–813, 1997, Translated with Introduction and Commentary by Mango C., Scott R., Greatex G., Oxford.
- The History of Theophylact Simocatta, 1986, Translation with Introduction and Notes Whitby M., Whitby M., Oxford.
- The Novels of Justinian, 2018, A complete annotated English translation by Miller D., Sarris P. Cambridge.
- The Third Part of the Ecclesiastical History of John Bishop of Ephesus, 1860, Translated by Smith R., Oxford.

References

- DIEHL C., 1901, Justinien et la civilisation byzantine au VIe siècle [Justinian I and the Byzantine civilization of the 6th cent.]. Paris: Ernest Leroux. [In French].
- KALDELLIS E., CRUSE M., 2023, The Field Armies of East Roman Empire, 361–630. Cambridge: University Press. [In English].
- Maurice's Strategicon. Handbook of Byzantine military strategy, 1984, Translated by Dennis G., Philadelphia: University of Pennsylvania. [In English].
- PARNELL D., 2016, Justinian's Men. Careers and Relationships of Byzantine Army Officers, 518–610. London: Palgrave Macmillan. [In English].
- STEIN E., 1919, Studien zur Geschichte des byzantinischen Reiches vornehmlich unter den Kaisern Justinus II u. Tiberius Constantinus [Studies on the history of the Byzantine Empire, especially under the emperors Justin II and Tiberius Constantine]. Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung. [In German].
- The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History, A. D. 284–813, 1997, Translated with Introduction and Commentary by Mango C., Scott R., Greatex G., Oxford. [In English].
- The History of Theophylact Simocatta, 1986, Translation with Introduction and Notes Whitby M., Whitby M., Oxford. [In English].
- The Novels of Justinian, 2018, A complete annotated English translation by Miller D., Sarris P. Cambridge. [In English].
- The Third Part of the Ecclesiastical History of John Bishop of Ephesus, 1860, Translated by Smith R., Oxford. [In English].

«Був уцент розбитий варварами»: кампанія військового магістра Петра 595 р.

Характерною рисою кадрової політики римського імператора Маврикія (582–602) у стосунку до мілітарної знаті Імперії була регулярна заміна полководців на посадах очільників військових округів. Такі дії правителя не в останню чергу були продиктовані його ж волюнтаризмом та вимогливістю перед своїм генералітетом.

Поза тим, каталізатором плинності воєначальників на посадах військових магістрів Фракії, Іллірику та Сходу виступили перманентні сутички із ворогами Східного Риму. Зокрема, на теренах західного берегу Дунаю, першість серед варварів належала потестарному об'єднанню азійських кочовиків, Аварському каганату. Дипломатія Імперії та Каганату характеризувалась нестабільністю з кінця 60-х років VI ст. та представляла собою низку воєн, які чергувались із нетривалими перемир'ями.

Із метою завершити протистояння із варварами на північ від Дунайського лімесу, Маврикій у 593 р. призначив військовим магістром Фракії свого брата, Петра. Причиною такого рішення автократора був брак довірених воєначальників, а також невдоволення діями попередника Петра, військового магістра Пріска. Незважаючи на практичну відсутність

досвіду полководця, Петро отримає у підпорядкування військові корпуси, які системно брали участь у бойових діях.

Незважаючи на досить тривале перебування на посаді, Петро не зумів проявити навички умілого стратега й тактика. Тим не менш, діяльність брата Маврикія у якості військового магістра північного фронтиру Східного Риму виступає кластером процесів занепаду як серед рядових бійців імперського війська, так і деградації офіцерського корпусу РOMEї.

Ключові слова: Маврикій, Східна Римська імперія, авари, склавини, Фракія, військовий магістр.

Volodymyr Lahodych, PhD student, Faculty of history Ivan Franko National University of Lviv.

Володимир Лагодич, аспірант II-го року навчання, історичний факультет ЛНУ імені Івана Франка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0677-4408>

Received: 05.03.2024

Advance Access Published: October, 2024